

הערות בלילי הסדרים - שיעור 423

I. ההערות

(א) **אכילת מרור מירקות היידרופאניקס** ברכת הנהנין על ירקות הגדלים בגדולי מים הנקראים היידרופאניקס - עיין בשו"ת יחזקאל דעת (ו' - י"ג) דיש ספק אם הולכין אחר "המין" שהוא פרי האדמה או הולכין אחר לשון הברכה שהוא "פרי האדמה" ואלו אינם מין האדמה ולכן מברכים עליהם שהכל מ"מ כיון שטעמו שוה וברכת המוציא פוטרתו יכול לצאת בהם מצות מרור ועיין בחיי אדם (כלל י"ב - י"ז) דחמשת המינים שגדילים בעציץ שאינו נקוב ועשה ממנו פת מברך עליו בורא מיני מזונות שאין זה נקרא ארץ מ"מ מברך לאתרו ברכת המזון ודומה קצת למן ואבאר ודומה קצת לכמהין ופטירות שאינם יונקים מן האדמה ולכן ברכתם שהכל מ"מ פסק הערוך השלחן (ר"ד - ס"ה) שאם בירך עליהם בפה"א בדיעבד יצא ולכאורה ה"ה בני"ד אם אכלו לכרפס

(ב) **האם אורחים ובנים גדולים שאינם סמוכים על שלחן בעל הבית צריכים לעשות קנין בהמצות מצוה בליל פסח** עיין בשפת אמת (פוסק ל"ח) (פוסק ל"ח) דמצה צריך להיות שלכם כמו לולב וזה מסקנת הגמרא (פסחים ל"ח) דילפינן מגזירה שוה לחם לחם מחלה דשם כתיב עריסותיכם וצריכים ליזהר במצה של מצוה שיהיה המצה שלו דוקא וזה לשיטת הרא"ש והר"ן (נדרים ל"ד) דהמתארת אצל חבריו אינו קונה האוכל וצריך ליתן לו הבעה"ב המצה במתנה גמורה ולא סגי מה שהרשהו לאכול (נדרים מ"ח) עיין בט"ז (תנ"ד - סק"ד) שפסק שיוצאים במצה שאולה משום שמתכוין לאוכלה ומתחייב לו הדמים נמצא המצה שלו כדין לזה מצות מחבירו ומקדש בהם משא"כ לולב או מצה שנותן בלא מצות לאורח דאין כאן קנין והריטב"א סבר דיוצאים במצה גזולה ונקראת "לכם" משום שקנאה בשינוי ע"י הלעיסה מ"מ אם בלע המצה הגזולה לא יצא ויש סוברים דהלעיסה נעשה בתוך פיו ואין שינוי זה ניכר ולא שייך קנין (מקראי קודש הלכות ליל פסח דף ע"ג) וה"ה בנידן דידן (בה"ל תנ"ד ד"ה אין אדם) למעשה יש ענין שאורחים ובנים נשואים יתנו ממון עבור המצות שיאכלו בליל הסדר כדי לזכות בהם בקנין מצות שהוא מן התורה אבל מסתבר יותר דאין צריך להחמיר חזק א"כ אפשר הלכה כהר"ף שהשמיט הענין של לכם במצה (ב) גם להרא"ש שצריך מצתכם חשוב מצתכם דעל מנת כן נתן לו כטבעת שאולה לקדושין ועוד (ג) דאפילו דיש לומר קנין ההגבהה ומשיכה רק מדרבנן יש קנין בלעיסת המצה (ג) ויותר מכולם פוק חזי מה עמא דבר כי העולם אינם נזהרים שמצה צריך לכם

(ג) **לבאר שיטת החתם סופר** (מנהגי קה"ס י' - י"ז) ועוד פוסקים שרק הבעל הבית מברך המוציא והמסובין יוצאין בברכתו אבל כל אחד ואחד מברך על אכילת מצה עיין בשו"ת להורות נתן (ו' - כ"ח) שהביא קשיא זו בשם שו"ת משנה שכיר (ק"ג) ותירץ דכיון דאין יכול להוציא חבריו בגוף המעשה באכילת מצה ממילא ליכא דין דברוב עם הדרת מלך לענין שהאחד יוציא את חבריו כ"כ השו"ע (ח - ט) דשלשה מתעטפין בטלית כאחת יותר טוב דכולם מברכים וכן משמע מהשו"ע (י"ד - י"ט - ג) דשנים שוחטין שני בעלי חיים דטוב יותר שכל אחד מברך לעצמו וכן בברכה על ספירת העומר (תפ"ט - ח) ועיין ברש"י (קידושין מ"ח - ד"ה מלוה זו יותר מצלוחו) שכתב דכי עסיק גופו במצות מקבל שכר טפי ובתוס' ר"י הזקן (ט) כתב כל מצוה שמוטלת עליו ועשה בגופו ולא ע"י שליח והוא מצוה טפי מלענות אמן ועוד צריך לחנך בני הבית שיאמרו בעצמם את הברכות ולא דמי לנר הבדלה דאחד מברך לכולם (ר"ח - י"ד) וכן במגילה ובשופר שאחד יקרא לכולם משום ברוב עם (מג"ח קס"ח - סק"ח ותפ"ט - סק"י) דשאני התם דכל המצוה נעשית על ידי היחיד המוציא את הרבים עדיף שהיחיד יוציא את הרבים ידי חובתם דע"ז נעשית המצוה דרבים משא"כ באכילת מצה וציצית דאין האחד יכול להוציא חבריו בגוף המצוה אמנם בברכת הנהנין שכל עיקר המצוה אינה אלא עצם הברכה ולא האכילה בזה ודאי דעדיף שאחד יוציא את הרבים ידי חובתם (כמו בהמוציא) כיון דהמצוה דהיינו הברכה נעשית באופן שהיחיד מוציא את הרבים ואיכא ברוב עם הדרת מלך וכ"כ הכסף משנה (צרכות ח' - י"ג) בשם הרמ"ך דבברכת הנהנין עדיף כשאחד מברך לכולם משום ברוב עם הדרת מלך ולכן בהמוציא יוציא בברכת הבעל הבית אבל באכילת מצה כל אחד ואחד מברך על אכילת מצה מטעם הנ"ל המסובין יוצאין בשמיעת הקידוש מבעל הבית (קול זודי 31) אבל על הג' כוסות מברכים לעצמם וגם על המרור מברכים לעצמם ולענין כרפס יש דעות בין הפוסקים בחזון עובדיה (חלק שני דף קל"ט - קמ"ח) כתב אבל נכון יותר שהגדול שבהם יברך ויכוין לפטור את כולם משום ברוב עם (צרכות י"ג) אבל מנהגינו כהרמ"א (רי"ג - ח) דאין אומרים ברוב עם חוץ בלחם וביין ולא שאר דברים

ד) לחנוך הקטן במצות ליל הסדר

מצה - עיין בסוכה (מ"ג:) קטן היודע לאכול כזית צלי שוחטים עליו קרבן פסח משום חינוך (רש"י) ומ"מ אפילו אם יש מצוה קצת באכילת חצי שיעור מהמצה מ"מ א"צ לחנכו עד שיאכל כזית שלם בכדי אכילת פרס דילמא אתי למיסרך (מהרי"ל דיסקין חינוך ישראל ק"ה) וגם האב לא יאמר לבנו לברך על מצה או מרור אם הוא לא בר הבנה (ש"ס) וע"ע בשער הציון (תרג"ח - סקל"ו) בענין נתינת לולכו לקטן דמצות חינוך הוא רק על עצם המצוה ולא על פרטי המצוה ולכן ה"ה בנ"ד נותנים לקטנים מצה לאכול בלא פקפוק אפילו חצי שיעור שלא בכדי אכילת פרס ויכול ג"כ לברך ועיין בחינוך הבנים (כ"ז - ע"ז) מותר ליתן להתינוקות שרוצים לאכול קודם התחלת הסדר אבל מצת מצוה אין להאכילם אם הם בני חינוך (שו"ע הרב תע"ז - כ"ג) ואם הקטן אינו יכול לעמוד עד זמן אכילת מצה צריך לעוררו או לתת לו מצה ומרור ואפיקומן וד' כוסות קודם שישן כך שמעתי מרב מנשה קליין

מרור - אפשר ליתן לקטן פחות מכשיעור די"א שחולה או נשים שאינן יכולין לאכול כזית מרור שיאכלו פחות מכשיעור וזה תלוי בהנ"ל אם יש לחנוך בניו בדבר שהוא בדיעבד וע"ע במהרי"ל דיסקין (ה"ל)

ד' כוסות - קטן שהוא בר חינוך מחויבים ליתן לו כוס שמחזיק רביעית יין והוא צריך לשתות כמלא לוגמיו דידיה שהוא חצי אנץ (קול דודי) אבל יש מקילים (מ"ב תע"ז - סקמ"ו ושער הציון סק"ס) שאינו לעיכובו וכ"כ הערוך השלחן (סקט"ו) ועיין בפסחים (ק"ח) מחלוקת ת"ק ורבי יהודה והרשב"ם והר"ן והגר"ז והפר"ח

ה) ליל הסדר לחולה שאין בו סכנה או זקן שקשה עליהם המצות

מצה - חולה זקן שאינם יכולים ללעוס המצה או שקשה ללעוס בכדי אכילת פרס יאכלו כזית ממצה טחונה 1.5 אנצס ואם צריך לרככה בשרית מים מותר אבל אינו יוצא במבושל (קול דודי)

מרור - אם אינו יכול בשום אופן לאכול כשיעור יאכל מעט לזכר בלא ברכה (מ"ב סקמ"ג ושער הציון) ויש מחלוקת בחצי שיעור אם יש בו מצוה (שע"ת 350ף תע"ה) ודעת הגה"ק מראפשיץ דיש להתיר לאדם חלוש לאכול מרור פחות מכזית ולברך עליו ואפשר דזהו דוקא בחריין והשו"ת אבני נזר (שפ"ג) כתב שילמוד דברי הרמב"ם (ח - ו) וכשיגיע לנוסח הברכה יברך על אכילת מרור ותיכף יאכל המרור וזה דומה למה שכתב בספר דרך פקודיך לקידוש הלבנה אחר הזמן דיאמר המימרא בגמרא (סנהדרין מ"ז:) והרא"ש (ש"ס) והחת"ס והמהר"ם שיק כתבו דאין לומר בריך רחמנא מלכא דעלמא אשר במאמרו דזהו בכלל ברכה לבטלה (שערים מצויינים בהלכה קי"ט - י"ג)

ד' כוסות - מי שאינו יכול לשתות כ"כ יכול לסמוך על התוספות (פסחים ק"ז: ד"ה אס כתצו) ולשתות רק מלא לוגמיו מפני שהוא מדרבנן (ובאדם בינוני הוא 1 oz. - 3/4) ועיין עוד בשערים מצויינים בהלכה (קי"ח - י"ח) דאינו מחויב להכניס עצמו בצער גדול וחולי בשביל מצות עשה דצער הגוף עדיף מממון (צ"ק ל"ג:)

II. חומרות של הלילה

א) צריך ללעוס השני זיתים בפיו בבת אחת אבל הכליעה די בכזית בבת אחת וכן לענין מרור אכלן לחצאין יצא בדיעבד אין לכתחלה לא (קול דודי)

ב) החזון איש כתב שצריך איזה מרירות לחזרת ואם לאו לא יצא אבל העולם נוהגים אפילו אינו מר כלל אלא שסופן אם נח בקרקע יהיה מר וכתב החות דעת שצריך לאכול החרין בלי פירור דאם לאו אין מברכין עליו פרי האדמה והגר"א כתב שצריך פירור וכן נהג האג"מ (קול דודי) ורב אהרן קטלר התיר סתם לעטוס למרור

ג) יש מחמירים שלא להפסיק בשיחה עד אחר אכילת האפיקומן (חק יעקב בשם השל"ה תע"ס - י"ד) וזה חומרא יתירה

ד) צריך לגמור גם הלל ועם ברכתו קודם חצות (רמ"א תע"ז - ח ומ"ב ש"ס)

ה) חייב אדם להראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים (רמב"ם חו"מ ז - ו) ומשמע שהוא דאורייתא וי"א דמצוה הוא לכל השנה אלא שחכמים חייבו לעשות ד"ז כליל זה ולקיים המצות דרך הסיבה ואבאר